

VŘSR a vznik sovětské vojenské vědy

Hloubka přeměn ve vojenství, které mohou nabýt i podoby revolučního převratu, záleží především na

— hloubce přeměn v sociální struktuře společnosti;

— kvalitě technických přeměn a jejich aplikaci v oblasti vojenství.

Zvláště významná v rozvoji vojenství jsou období, kdy jednu společenskoekonomickou formaci střídá jiná, pokrokovější, kdy se revoluční cestou rozbíjí zastaralý společenský řád a vytváří se nový. Tato období dávala zvláště silný podnět k pokroku ve vojenské oblasti, přičemž iniciátory a nositeli těchto progresivních změn byly revoluční třídy, bojující proti přežitým silám společnosti. Vynikající znalec vojenství B. Engels dokazuje tuto zákonitost na příkladu rodícího se měšťanstva uvnitř feudálního řádu (viz např. studii „O rozkladu feudalismu a rozvoji buržoazie“), dále na příkladu prvních buržoazních revolucí a zvláště na příkladu francouzské buržoazní revoluce z let 1789 až 1793 a revolučních válek Francie proti koalici feudálně absolutistických evropských států. Engels vyzdvihuje především fakt, že právě v těchto válkách se výrazně projevila vynalézavost a tvůrčí schopnost lidových mas, přímých účastníků ozbrojeného zápasu, kteří hledali a nacházeli nové formy a metody ozbrojeného zápasu a taktické sestavy, odpovídající novým podmínkám.

Obecně platí, že čím hlubší je revoluční převrat ve společnosti, tím současně

i hlubší jsou přeměny ve vojenství. Tento vztah platí rovněž v případě Velké říjnové socialistické revoluce. Její zvláštnost i mimořádný zásah do struktury společnosti byl takového rázu, že socialistická a komunistická společnost jako výsledek této revoluce si nekladla za cíl zdokonalování vojenství, ale jeho zrušení. Tato pravda je všeobecně známá. Připomeňme si, že i tam, kde zakladatelé marxismu Marx a Engels připouštěli možnost vzniku socialistického vojenství, uvažovali o této možnosti spíše jako o výjimce, o přechodném stavu, který, a to je nejdůležitější, je diktován existencí reakce a její ozbrojené intervence.

„Sovětská moc ukázala všem národům světa jediné správné východisko z krvavého chaosu válek, do nichž je vhnán vykořisťovatelský řád. Prvním státním aktem nastolené nové moci se stal leninský Dekret o míru, který vyhlásil jasný a přesný program boje za spravedlivý, demokratický a všeobecný mír.“ (Usnesení ÚV KSSS k 60. výročí VŘSR. Za nová vítězství socialismu. Rudé právo 1. 2. 1977.) Dekret o míru prohlásil válku za největší zločin proti lidstvu. I když buržoazní vlády kapitalistických zemí nepřijaly ideu míru, jasnou a blízkou pro všechny národy, přesto se součástí zahraničně politické orientace země Sovětů stal boj proti militarismu a agresí, za odzbrojení.

Nová socialistická společnost potřebovala mír, aby mohla soustředit všechny své síly na řešení závažných budovatel-

ských plánů. Válka byla v naprostém rozporu se samotnou podstatou socialismu, neboť jenom v mírových podmínkách je možné plně využít všech předností socialismu před kapitalismem ve prospěch lidu vlastní země i revolučního hnutí ve světě. Avšak této nové společnosti, jakou dosud historie nepoznala, znovu vnutila válku, přinášející jen utrpení a strádání. Nová společnost však obstála v těžké zkoušce, zvítězila nad vnitřní kontrarevolucí a vojsky zahraničních interventů.

Příčiny a zdroje těchto vítězství jsou nepochybně výsledkem celkové převahy a historické perspektivy nového nad starým i výsledků mimořádného úsilí komunistické strany v čele s V. I. Leninem, která dokázala využít všech předností socialistické společnosti k vítězství nad nepřítelem. Tato převaha a přednosti socialismu se odrazila v možnostech ozbrojené obrany revolučních vymožeností a tudíž i socialistického vojenství, jehož vznik a rozvoj se tak stal objektivní nutností.

Velká říjnová socialistická revoluce přinesla i nový, kvalitativně vyšší stupeň vojenství — rozvoj vojenské teorie i praxe. Cílem dalšího rozboru není výklad nového stupně vojenství v celku, ale pouze přínos pro rozvoj vojenskoteoretického myšlení — sovětské vojenské vědy.

Marxisticko-leninské vojenskoteoretické myšlení, sovětská vojenská věda [socialistické vojenství] a celý komplex věd, které zkoumají válku, nevznikly izolovaně, nýbrž v kontinuitě s předchozím vývojem vojenství, vojenské historie a dalších věd. E. Engels ve svém dopise F. Mehringovi ze 14. července 1893 připomíná, že lze objevit „v každé vědecké oblasti látku, která se samostatně vytvořila z myšlení dřívějších generací a v mozku těchto generací prošla samostatným, vlastním vývojem.“ (K. Marx, B. Engels: Spisy, sv. 39, Praha 1975, str. 116.)

Vojenská věda existuje a její vývoj probíhá již po tisíciletí. Jejím začátkem jsou, podobně jako u jiných věd, praktické návyky, v daném případě vojenská praxe. Tyto návyky a dovednosti, jejichž složitost v průběhu vývoje lidské společnosti a techniky dále narůstala, byly postupně zobecňovány a stávaly se vědou ve vlastním smyslu tohoto slova, to je systemizovaným souhrnem poznatků o zákonitostech ozbrojeného zápasu a principech jeho vedení. Již v otrokářské společnosti se rozpracovávaly takové otázky, jako je závislost síly armády na pevnosti státu, vliv geografických a klimatických podmínek na vedení bojové činnosti, úloha vojevůdce a jeho vlastností, význam vycvičenosti

vojsk, jejich bojové zkušenosti, morálka a podobné otázky. Již tehdy se činily první pokusy určit podstatu války, odhalit principy vítězství a porážky, zobecnit bojové zkušenosti a formulovat obecnější názory na způsoby vedení války a boje.

Počátky formování vojenské vědy jako soustavného a teoreticky zdůvodněného systému poznatků spadají do konce XVIII. a začátku XIX. století, kdy se vojenští teoretikové začali daleko důsledněji opírat o filozofické teorie. Četné války XVIII. století a prudký rozvoj všech věd a společenskopolitických idejí na základě rozvíjejícího se kapitalistického způsobu výroby přinesly i výrazné oživení a rozvoj teoretického myšlení. V osmdesátých letech XVIII. století napsal Angličan Lloyd, který sloužil mnoho let v četných evropských armádách, nevelkou knihu „Politické a vojenské vzpomínky“. Tato kniha měla být úvodem k velké práci „Dějiny sedmileté války“, kterou chtěl napsat. Ve vydání této práce spatřuje buržoazní historiografie první základ strategie jakožto vědy o válce. Další rozvoj buržoazní vojenské teorie byl spojen s takovými osobnostmi jako Bülow, Napoleon, Jomini, arcivévoda Karel, Clausewitz, Willisen, Rumjancev, Kutuzov, Suvorov, Dragomirov a další. Tyto teorie však, přes pokrok, který znamenaly, vycházely z mechanického materialismu a idealistické dialektiky, takže nebyly důsledně vědecké. Buržoazní vojenská věda přes systematizaci faktů, objasnění jednotlivých faktů, objasnění jednotlivých stránek vojenství a řadu správných poznatků nemohla všestranně postihnout zákonitosti vývoje vojenství, jeho podstatu a všestrannou determinaci. Je tomu tak v důsledku třídní a gnoseologické omezenosti vojenské vědy, jejíž závěry jsou využívány na podporu vedení dobovačských nespravedlivých válek v zájmu vykořisťovatelských tříd.

Ke zrodu skutečné vojenské vědy došlo až se vznikem marxismu-leninismu a jeho aplikací na studium vojenství. Marx a Engels jako první rozšířili dialektický materialismus na oblast společenského života, vytvořili ucelenou teorii, schopnou svět nejen vysvětlovat, ale i přetvářet. Velkolepý objev Marxe a Engelse — materialistické pojetí dějin, který znamenal největší převrat ve vědě — znamenal současné začátek vojenské vědy v pravém slova smyslu a začátek kvalitativně nového období i v rozvoji vojenské vědy. Vojenství, vojenská historická věda, zkoumající některou stránku války, získaly vznikem marxismu-leninismu filosofický základ, vědeckou metodologii, která podstatně rozšířila

poznávací možnosti jednotlivých specifických vědních oborů.

Klasikové marxismu-leninismu nezůstali na úrovni obecných poznatků o válce a armádě, ale přinesli celou řadu konkrétních poznatků, různých sfér (vojenství) — od obecných filosofických závěrů až k problematice výstavby vojenských jednotek, komponent jejich bojových schopností a taktiky. Tato tvrzení můžeme dokumentovat nesmírně bohatým vojenskoteoretickým odkazem Marxe, Engelse a Lenina, které představují významnou část jejich díla.

Celkově můžeme říci, že do vzniku Sovětské armády existovaly tyto zdroje rodící se nové vojenské vědy:

- klasiky marxismu-leninismu zobecněné zkušenosti a poznatky tisíciletého vývoje vojenství a především posledních válek;

- materialisticky přehodnocené poznatky buržoazní vojenské vědy a vojenské historie;

- zobecněné zkušenosti z ozbrojených povstání lidu a revolučního proletariátu (např. v revolučních letech 1848—1849, Pařížské komuny) a partyzánského boje venkovského lidu proti pravidelným armádám;

- osobní zkušenosti ruských revolucionářů z ozbrojených povstání v Moskvě 1905 a z říjnového povstání v roce 1917 a zkušenosti z první světové války.

Vznik pravidelné Rudé armády a nutnost revolučních vymožeností lidu představuje kvalitativně nový zdroj formování sovětské vojenské vědy. Jde o zdroj, který logicky navazuje na předchozí zdroje, zná jejich vyústění a představuje současně základní kritérium správnosti předcházejících závěrů — kritérium společenské praxe.

Myšlenku o kvalitativně novém stupni vojenství a tudíž i kvalitativně nové vojenské vědy vyslovil Engels ve známé práci „Možnosti a perspektivy války Svaté aliance proti Francii roku 1852“. Vyslovil v ní i nezbytné materiální předpoklady, které musí být splněny, aby bylo dosaženo kvalitativního zvratu ve vojenství — nejméně zdvojnásobení výroby materiálních statků a celkové rozvinutí socialistické společnosti. Vidí tedy kvalitativní zvrat ve vojenství jako déletrvající proces.

Na tyto Engelsovy závěry navazuje a odvolává se v nových podmínkách významný sovětský představitel, vojevůdce a teoretik — leninovec M. V. Frunze. Ve svém referátu „Vojenskopolitická výchova Rudé armády“ naznačil, že Velká říjnová socialistická revoluce a občanská válka přines-

la začátek převratu ve vojenství. Tento začátek vidí především v nové kvalitě Rudé armády — její stmelnosti odshora dolů, ve spjatosti velitelů a vojáků v novém systému kázně a dalších zvládnutostech, které ji odlišují od kterékoli jiné armády. Avšak radikální změny ve strategii a taktice, přes některé zvláštnosti a novinky, které přinesla občanská válka, Frunze předpokládal až po upevnění socialistického státu, po úplném osvobození dělnické třídy, na základě obrovského technického rozmachu. (Viz M. V. Frunze: Výbor z díla, Praha 1976, str. 53—54.)

Přes skromnost a kritický pohled na dosažené výsledky Frunze v téže práci poukazuje na základní zvláštnosti, které přinesla Velká říjnová socialistická revoluce do metod boje Rudé armády.

Na prvním místě Frunze uvádí aktivitu a manévrový ráz operací Rudé armády, která dokázala překonat pozici charakter vojenských operací typických pro první světovou válku. Tato aktivita vyplývá z nového charakteru Rudé armády, ze skutečnosti, že jde o armádu dělnicko-rolnickou, jejíž vedení má v rukou proletářský živel. „Dělnická třída je třídou převážně revoluční, třídou v největší míře aktivní, která usiluje o převrat světem nikdy nevidaný. Tato třídní zvláštnost se projevuje v ohromné aktivitě, podnikavosti, v organizační schopnosti, ve schopnosti sjednocování a ve schopnosti k akcím ve velikých organizovaných masách, a to jak u jednotlivých stoupenců třídy, tak u celé proletářské masy jako celku.“ (Tamtéž.)

Druhý příznačný moment v akcích Rudé armády Frunze vidí v jejich účinnosti. Rovněž tuto zvláštnost Frunze vyvozuje z nové kvality Rudé armády. Z čistě vojenského hlediska připouští i jiné formy boje, jako je obrana a ústup. Frunze varuje před rutinérstvím a schematismem, které odporují podstatě marxismu-leninismu: „Rudý velitel se musí naučit dokonale ovládat metodu myšlení, umění analýzy jevů, založené na marxistickém učení. Podstata této metody spočívá v tom, že pro nás nesmí být nic absolutní a strnulé, všechno plyne a mění se a každý prostředek, každá metoda se může uplatnit jen v určité situaci. Velitelovo umění spočívá v dovednosti z množství prostředků, jež má k dispozici, vybrat ty, jejichž použití v dané situaci a době zajistí nejlepší výsledky.“ (Tamtéž, str. 57—58.)

Frunze současně poukázal na nutnost zobecnit zkušenosti Rudé armády z občanské války a v duchu těchto zkušeností přepracovat dosavadní směrnice a řady.

V souvislosti s tím zdůraznil nutnost spojovat vědu a Rudou armádu, oživit vojenskoteoretické bádání a získávat pro ně představitele vědy. Dnes se nám zdá být takový požadavek samozřejmostí, avšak tehdy i v revolučním táboře část představitelů měla pochybnosti o vojenské vědě a hovořila spíše o vojenském umění nebo vojenském řemesle.

Frunze, stejně jako další představitelé progresivního směru, velmi rychle pochopili, že skutečný rozvoj vojenské vědy není možný bez odpovídající vědeckozkoumné a ediční základny. Pohotově učinili opatření pro její výstavbu.

V rozvoji vojenskoteoretického myšlení velitelského sboru Rudé armády měly velký význam časopisy jako „Vojennaja mysl“, „Vojennyj vestnik“, „Vojna i revolucija“ a list „Krasnaja zvezda“, na jejichž stránkách uveřejňovali své příspěvky zkušení vojevůdčové a velitelé Rudé armády a učitelé vojenských škol.

Zvláštní význam pro rozvoj vojenskoteoretického myšlení měla výstavba vojenského školství Rudé armády. V průběhu let 1918–1919 zahájila činnost Vojenská akademie generálního štábu (později Vojenská akademie M. V. Frunze), Dělostřelecká akademie, Vojenská technická, Vojenská lékařská a Vojenská hospodářská akademie, později též Vojenská politická akademie a řada škol a kursů. Výstavba vojenského školství představovala současně rozvoj vědeckozkoumné základny, kterou představovaly kádry učitelů, zejména na vojenských akademiích. Současně rozvoj školství znamenal přípravu vzdělaných velitelů, kteří byli schopni přijímat poznatky vědy, uplatňovat a ověřovat je v praxi. U škol vznikaly iniciativně vojenskovědecké kroužky a různá sdružení hlubší povahy, jako např. „Společnost pro šíření vojenských znalostí“ v Charkově, kterou připomíná M. V. Frunze.

Ve stejné době můžeme zaznamenat pohotovou ediční činnost orientovanou k vojenskofilosofické, vojenskopolitické i vojenskoteoretické problematice. V důsledku toho vyšla v roce 1923 práce Kláry Zetkinové „Boj komunistické strany proti válce a válečnému nebezpečí“, v roce 1922 vyšla od F. Mehringa publikace „Ve dnech války“ a v roce 1924 „Desetiletí světové války“. Ze sovětských autorů vydal v roce 1922 M. V. Frunze práci „Vojenská politická výchova Rudé armády“ a „Základní vojenské úkoly současnosti“. V témže roce vydal Antonov-Ovsenko „Zápisky o občanské válce“ a N. A. Danilov „Vliv velké světové války na ekonomickou situaci Ruska“ a A. A. Nezna-

mov vydal dvoudílnou studii „Soudobá válka“.

Nová vlna závažných publikací vycházela ve druhé polovině dvacátých let, popřípadě počátkem třicátých let. Mezi nimi uvádím především třísvazkovou práci B. M. Šapošnikova „Mozek armády“ z let 1927 až 1929; M. N. Tuchačevského „Otázky soudobé strategie“ z roku 1926; A. A. Svěčina „Strategie“ z roku 1927; A. K. Kolenského „O útočné operaci armády v rámci frontu“; V. K. Trandafilova „Charakter operací soudobých armád“, jejíž poslední vydání vyšlo v roce 1932. V roce 1929 vyšla práce G. D. Chachajjana „Základy vojenské psychologie“. Začátkem třicátých let začaly vycházet pro potřeby výuky velitelů i civilních funkcionářů sborníky „Marxismus-leninismus o válce a armádě“, které obsahovaly především výňatky z děl K. Marxe, B. Engelse, V. I. Lenina, z usnesení strany, dokumentů Kominterny, z vystoupení významných představitelů Sovětského svazu a jeho ozbrojených sil.

I tento stručný a zdaleka neúplný výčet ediční činnosti opravňuje k závěru, že již přibližně prvních deset let po občanské válce, a z historického hlediska poměrně krátkém období po Velké říjnové socialistické revoluci a vzniku Sovětské armády, začal se vytvářet systém vědních disciplín, které zkoumají vojenství z různých stránek a na různém stupni obecnosti:

— marxismus-leninismus o válce a armádě;

— sovětská vojenská věda, která se již diferencovala na teorii vojenského umění, teorii výstavby ozbrojených sil, teorii řízení apod.;

— vojenská historická věda, která začala zobecňovat zkušenosti z bojové činnosti a výstavby Rudé armády;

— válečná ekonomika, vojenská psychologie, vojenské lékařské vědy a řada dalších specifických vědních oborů.

V důsledku tohoto rozvoje a především díky bohatému vojenskoteoretickému odkazu Marxe, Engelse a Lenina získala rozvíjející se sovětská vojenská věda široké teoretické zázemí, které jí umožňovalo chápat daleko lépe determinovanost vojenství, jako podstatu a tudíž i řadu nových jevů, které se ve vojenství dvacátých a třicátých let začaly projevovat. Z nejvýznamnějších otázek můžeme jmenovat především:

— Umění vojenskostrategických rysů příští možné války. Z nich zdůrazňují především obrovský rozmach války a délku jejího trvání. Sovětská vojenská věda na

rozdíl od buržoazní vojenské vědy nesklouzala ke krajnostem krátké nebo dokonce bleskové války.

— Správné ocenění základních faktorů, určujících průběh a výsledky války, především ekonomického, morálně politického a vědeckotechnického faktoru.

— Správné určení potřeby masových ozbrojených sil pro vedení příští možné války a proporce mezi jednotlivými druhy ozbrojených sil a druhy vojsk. Sovětská vojenská věda, na rozdíl od buržoazní vojenské vědy, nesklouzla ke krajnostem malých armád, stejně tak jako ke krajnímu protěžování některých druhů ozbrojených sil a zbraní, např. letectva (teorie „letecké války“), námořních sil apod. Předpokládala vždy proporcionální rozvoj druhů ozbrojených sil a druhů vojsk a jejich koordinaci použití v operaci a boji.

— V oblasti vojenského umění jmenuji především vyzdvížení aktivity forem a metod vedení ozbrojeného zápasu, úlohu při docenění ostatních forem strategické činnosti; strategického stanovení místa a úlohy jednotlivých druhů ozbrojených sil a druhů vojsk v operaci a boji a zobecnění rozmachu útočných i obranných operací. Jako mimořádný vklad do rozpracování sovětského vojenského umění jmenuji teorii hluboké operace a boje. Teorie hluboké operace se rodila postupně. Koncem dvacátých let byla zpracována nejdříve teorie postupných operací, které měly být vedeny za použití všech druhů vojsk včetně letectva na několika strategických směrech, na nichž by se dosáhlo splnění jediného strategického útoku. S bouřlivým rozvojem letectva, tankových a mechanizovaných vojsk se útočné možnosti sovětských vojsk podstatně rozšířily. Teorie hluboké operace byla vyložena ve Směrnících pro vedení hlubokého boje, vypracovaných v roce 1932 jako příručka pro bojovou přípravu vojsk. V definitivní podobě byla dokončena v polovině třicátých let. Podstata hluboké operace spočívala v plnění dvou základních úkolů. Za prvé, prolomit současným úderem pěchoty, tanků, dělostřelectva a letectva frontu obrany nepřítelů do celé její taktické hloubky. Za druhé, taktický úspěch po prolomení fronty rozšířit v operační úspěch neprodleným nasazením rychlých vojsk (tankových a mechanizovaných a vzdušných vý-

sadků). Při tom letectvo mělo izolovat prostor průlomů a nedovolit protivníkovi přísun záloh.

Teorie hluboké operace byla prověřena na manévrech vojsk kyjevského vojenského okruhu v roce 1935, v dalším roce při cvičeních vojsk běloruského, moskevského, oděského a dalších vojenských okruhů. Cvičení kyjevského a běloruského vojenského okruhu se účastnili rovněž představitelé buržoazních armád (např. i československé armády) a nešetřili svým obdivem nad technickým vybavením a bojovými prvky Rudé armády.

Nejdůslednější a nejneúprosnější prověrkou správnosti nejen teorie hluboké operace, ale celého sovětského vojenství, byla válka, především Velká vlastenecká válka.

„Zkušenosti z Velké vlastenecké války výmluvně svědčí o nezvratné převaze sovětského vojenského umění jakožto součásti celé vojenské vědy nad strategií a taktikou německých fašistických vojsk. Průběh a výsledek války přesvědčivě dokázaly, že vojenská organizace, která se opírá o přednosti socialistického společenského a státního zřízení, předčila po všech stránkách vojenskou organizaci kapitalistických zemí.“ (Dějiny KSSS, Praha 1975, str. 493.)

Sovětská armáda tak důsledně naplnila závaznou Leninovu myšlenku, podle níž každá revoluce má cenu jen tehdy, jestliže se dovede bránit.

Od Velké vlastenecké války uplynulo již více než třicet let, během nichž sovětská vojenská věda prodělala další kvalitativní změny a prošla významnými etapami, v nichž dokázala zobecnit a rozvinout zkušenosti z Velké vlastenecké války a druhé světové války a reagovat na bouřlivý rozvoj vojenské techniky a rovněž na změny, které přinesla kolektivní obrana zemí Varšavské smlouvy.

Sovětská vojenská věda, zkušenosti sovětské vojenské výstavby se po vzniku světové socialistické soustavy staly základem předpokladem budování ozbrojených sil nového typu dalších bratrských socialistických zemí a tím současně i předpokladem společné obrany revolučních vyvozeností a zárukou míru a pokroku ve světě.